

התשובה: כל הדומה לדיש למדנו ממנו; כמו הדיש שהוא דבר שנגמרה מלאכתו מן הקרקע, שכבר אינו צריך לה, אך עדיין לא נגמרה מלאכתו למעשר – אף כל כיוצא בזה. ואמנם דין אחד הוא לתלוש ולמחובר שהפועל אוכל בו, אלא שחלקן התנא מפני שמיעוטו של זה לא ימצא בשל זה, שמיעוטו של המחובר הוא רק קודם שנגמרה מלאכתו מן הקרקע, ומיעוטו של התלוש בדבר שנגמרה מלאכתו למעשר, אולם לאמיתו של דבר דין אחד הוא – דומיא דדיש (פסקי ר"ד. וע' תורת חיים).

'אלא לעולם בארץ, ולא קשיא, בשבע שכיבשו ובשבע שחילקו, דאמר מר: שבע שכבישו ושבע שחילקו נתחייבו בחלה ולא נתחייבו במעשר'. אין להקשות 'מאי דהוה הוה?' – לפי שבדרשת הפסוקים אנו עוסקים ולכך בא הכתוב להדרש, ללמד הדין בתקופה זו (ריטב"א).

– יש להביא מכאן ראייה (וכ"מ מכמה מקומות) שתבואה שגדלה חוצה לארץ ונכנסה לארץ ישראל – פטורה מחלה מדין תורה כמו לענין מעשר. שאם לא כן, מה מקשה כאן ודוחק להעמיד בשבע שכבשו ושבע שחילקו, הלא יש להעמיד בפירות שגדלו בחו"ל ונכנסו לארץ? אלא שגם בחלה אינם חייבים [רק מדרבנן, כדין חלת חו"ל] (עפ"י חזון איש שביעית ב, ב – וכפי שהסכים הב"ח יו"ד סוסי"י שלא). וע' בית ישי (ז) שיישב שיטת הרב"ז (וכן צדד הכס"מ בתירוץ אחד – תרומות א, כב) שגם הגדל בחו"ל שבא לארץ חייב בחלה מהתורה – עפ"י שיטתו שם דעל כרחק א"א להעמיד בפירות חו"ל שאו אין שייך לומר 'גמר מלאכה' לחלה, לפי שהגלגול הוא ההתחלה והוא הגמר, ורק בפירות א"י שייך לומר כן, שיש בהם גם בחינת 'תרומה שבחלה' ושייך על זה שם 'גמר מלאכה', ע"ש באריכות.

ויש לפקפק בעיקר ההוכחה, הלא בלא"ה אפשר להעמיד באופן שהיה הפקר בשעת מירוח ואחר כך זכה בהם וגלגל, וכן לקט שכחה ופאה הפטורים ממעשר וחייבים בחלה – לפי הסלקא-דעתין שהדבר תלוי בחיוב חלה ומעשרות בפועל.

(ע"ב) 'התם משום ביטול מלאכה' – וכשפורך על יד אין ביטול מלאכה (ריטב"א) ואולם כשהולך לסלע ומתכופף לפרך בסלע – מתבטל ממלאכתו (תור"פ).

'פועלים שהיו עודרים בתאנים'. יש גורסים 'אורים בתאנים' [כמו 'אריתי מורי'; 'אורה וסלו' – האורה בתאנים הוא הקוטף] (עפ"י הערוך; ראב"ד בשטמ"ק).

'שתים שתים לא יאכל' – ללא מעשר, אבל אם רצה – מעשר עליהם מפירות אחרים ואוכל (עפ"י רי"ף וש"ד).

דף צ

'פרות המרכסות בתבואה, והדשות בתרומה ומעשר – אינו עובר משום בל תחסום, אבל מפני מראית העין...' הרמב"ם (שכירות יג, ד) מפרש 'פרות המרכסות' – שמהלכות על התבואה דרך הילוכם, לקיצור הדרך ('מרכסות' – רומסות, דורכות). ואין בזה לאו ד'לא תחסום' שאין זה בכלל 'דישה'. והרמב"ן מסייעו מהירושלמי (תרומות ט, א) שדרשו שם: 'בדישו' – ולא בדרכו. החידוש הוא, הגם שלפי דרכן התבואה נידושת על ידיהן – אין זו בכלל דישה (עפ"י מאירי; משנה למלך). וכתב הריטב"א שאף

המפרשים אחרת מודים הם לגוף הדין שלא אסרה תורה אלא בדישה ולא בהליכה בעלמא. ונראה שזהו אף באופן האמור שהן דשות דרך הילוכן. וכן סתם הגר"ז (סוף הל' חסימה) להלכה.
 לפירוש זה, מה ששנו בסיפא 'אבל מפני מראית העין...' – לא קאי על פרות המרכסות, שבזה מותר אף מדרבנן, אלא מתייחס רק על דישת תרומה ומעשר (כן משמעות הרמב"ם והשו"ע חו"מ שלה, ח וכן מפורש במאירי בלח"מ ובסמ"ע).
 והראב"ד השיגו ופירש כרש"י ותוס'. (וכן הביא הטור והרמ"א שם. ולפירושה נראה שכינו 'מרכסות' ולא 'דשות' לפי שאתן שעורים מיובשות, קליפתם מתפרקת בקלות ואין צורך ב'דישה' גמורה).
 והרמב"ן פירש הטעם משום שנקבעו באיסור טבל [אעפ"י שלא נגמרה מלאכתן לחלה], ודישו משמע הראוי לו ולא האסור (והרשב"א פקפק בפירוש זה).

'מביא בול מאותו המין...' לכאורה נראה לפרש 'בול' – פירות, יבול, תבואה (ע' איוב מ, כ). ולפי זה היה נראה לומר שצריך ליתן לה כפי אכילתה שאם לא כן הרי לא יצאנו מחשש מראית העין. אלא שרש"י ועוד ראשונים לא פירשו כן, ונקטו בפירוש 'בול' – קבוצה קטנה כמלא אגרוף, וכן פרש"י בשבת (סו: קכח): על 'בול של מלח' – מלא אגרוף. וכן פירש בשאר מקומות – ע' סוכה מה: זבחים סב. וצ"ל דסגי בתליית סל עם כמות קטנה לסלק חשש מראית העין.

'ותולה לה בטרסקלין שבפיה'. נקט אופן זה לפי שבתרומה ומעשר אסור שתאכל מהם משום הפסד תרומה ומשום גזל המעשרות. וכן ב'פרות המרכסות בתבואה' – מפני שחס על השעורין המיובשים ואינו רוצה שתאכל מהם (פשוט).

'הא במעשר ראשון הא במעשר שני'. התוס' ועוד ראשונים מפרשים במעשר ראשון עובר בחסימתה שהרי מותר לזרים, ובמעשר שני אינו עובר מחוץ לחומה שאסור באכילה. [יש מי שהעיר שא"כ אפשר להעמיד שניהם במעשר שני, כאן בחוץ לחומה כאן בתוכה. ע' תורת חיים שפירש באופן אחר].
 והריטב"א פירש להפך; במעשר ראשון אינו עובר משום תרומת מעשר שבתוכו האסורה לזרים, ובמעשר שני עובר – לפנים מן החומה.

'הא והא במעשר שני ולא קשיא, הא רבי מאיר הא רבי יהודה. הא ר"מ דאמר מעשר ממון גבוה הוא, הא ר"י דאמר מעשר שני ממון הדיוט הוא'. משמע מדברי הגמרא שנתינת מעשר שני לפני הבהמה לאכילה – נידון זה תלוי בשאלה אם ממון הדיוט הוא או ממון גבוה, שאם ממון גבוה הוא – אסור לתת לפניו לאכול, ולכך אין זה 'דישו' – שאינו ראוי לו. ואילו למאן דאמר ממון הדיוט – עובר ב'לא תחסום' (כן מבואר בתוס' ביבמות עג. ד"ה נכסי. אלא שהוסיפו שאף לר' יהודה אינו מותר אלא בשעת דישה, אבל שלא בשעת דישה אסור מדרבנן).

והריטב"א כאן הגביל שזה דוקא כשהתבואה בשיבוליה, שאינה ראויה במצבה זה לאכילת אדם, אבל כאשר היא ראויה – גם לר' יהודה אסור לתת לבהמה. [יש שכתבו שכן פירש הריטב"א דברי הגמרא 'כגון שהקדימו בשבלין'].

וראה באור הדברים בהרחבה בספר ברכת מרדכי (למו"ר הגר"מ אזרחי שליט"א. ח"ב טו, ז ח); ותורף הדברים שענין האכלה לבהמה, הגם שאין בכך איסור מצד עצם המעשה (כאיסור אכילה בגבולין, או נתינתו למת וכו'), אך ע"י האכלה לבהמה הוא מבטל את מצוותיו ודיניו של המעשר. ובזה גופא נחלקו ר"מ ור"י, אם 'ממון גבוה' כי אז נאמרה ההלכה שיש לקיים את המעשר למצוותיו, כמו שדרשו מ'לה' הוא

– בהוויתו יהא. שזו היא מצוותו, להשאירו בהוייתו. ואם 'ממון הדיוט' הוא הרי ממילא אין דין לשמרו בהוויתו וניתן להאכילו לבהמה. ולדעת הריטב"א לכולי עלמא אסור לבטל מצוותו כל שעומד לכך בפועל, ונחלקו אם עצם שם 'מעשר שני' מחייב לנהוג בו כמצוותיו, הגם שעתה אי אפשר לקיימן שאינו ראוי עתה לאכילת אדם.

'היתה אוכלת ומתרות מהו...'. אין בעיה זו שייכת למחלוקת התנאים אם דרשינן טעמא דקרא – כי ודאי אזהרה זו באה לטובתה, והספק אם משום שהתבואה מועילה לה, אם משום שלא תצטער (תוס' הרא"ש. וכיוצא בזה כתב הרא"ש בתשובה י, ג.) לענין הפרת נדרי הבעל את אשתו. ומצינו עוד כיו"ב – ע' במובא להלן קטו). בפירוש התורה לרבי חיים פלטיאל (תלמיד חבר למהר"ם מרוטנבורג. עה"פ 'לא תחסום') דחה פירוש האמרים (הביא כן בשם רש"י) שאיסור 'לא תחסום' משום צער, שאם כן תפשוט מכאן ש'צער בעלי חיים – דאורייתא'. ואפשר שאמנם לפי דעת הסובר צע"ב מדרבנן (ריה"ג – לעיל לב) אכן פשוט שאין הטעם משום צער, ולדעתו באוכלת ומתרות אינו עובר. והספק כאן לפי האומר 'צע"ב מדראורייתא'. ואפשר שמכאן מקורו של הסובר כן. וע' במובא לעיל דף לב.

'מהו שיאמר אדם לנכרי חסום פרתי ודוש בה, מי אמרינן כי אמרינן אמירה לנכרי שבות, הני מילי לענין שבת דאיסור סקילה...'. מבואר מכאן שמן התורה אין שליחות לנכרי – גם באופן שהשליח אינו בר חיובא [שלא כמו לענין הכלל 'אין שליח לדבר עבירה' שכל שהשליח אינו בר חיוב, ישנה דעה (לעיל י:)] שהמעשה מתייחס למשלח] – ע' בחדושי הגרנ"ט ('השלם'. ריש שבועות) שהקשה מכאן על מה שכתב בנתיבות המשפט (קפכא) בבאר דברי התוס' (בשבועות ג.) שבמקום שיש שליח לדבר עבירה, אין צורך לדיני 'שליחות', וחייב המשלח כאילו בעצמו עשה. וכן הקשה בשיעורי ר' שמואל קדושין מב:

– יש הסוברים בשיטת רש"י (ע' לעיל עא: ובמצויין שם) שמדרבנן יש שליחות לעכו"ם לחומרא. וכתבו אחרונים שרש"י כאן הולך לשיטתו זו שפירש שהתבואה של הנכרי, אבל בדישת ישראל אסור משום שליחות לחומרא. (ע' בזה בשו"ת ישועות יעקב או"ח רסגו; חדושי הגר"ד בעניני ח"א ה, יג. וע"ע שו"ת שבט הלוי ח"א ג כב קעב).

ויש מי שכתב שלשיטת רש"י, כשהתבואה של ישראל עובר עליה מדאורייתא אפילו דשה הנכרי, ואע"פ שאין שליחות לגוי נחשב הדבר כאילו הוא חסם בעצמו היות והתבואה שלו והוא זה המונעה מאכילה, כחסימה ממש (ע' לחם משנה יג, ג. ואולי כוונתו מדמצינו שעובר בלאו ממש כשהרביץ ארי או בחסימה בקולו, ואין דנים אותו כגרמא בעלמא, הרי שכל מניעה התלויה בו נידון הוא כחוסם). או לפי שהוא פועל בשכר, ויד פועל כיד בעלים (שער המלך שם, עפ"י מחנ"א. וע"ש באריכות).

וע"ע בראשונים כאן בנידון אמירה לעכו"ם במלאכת שבת לצורך העכו"ם (וכן בשעה"מ שם). וע"ע בענין אמירה לעכו"ם בשאר איסורים: שו"ת רדב"ז ח"א רמג; ט"ז יו"ד רצז, א. ע"ע בענינים אלו בספר יראים קב; בשו"ת אחיעזר ח"ב לג, א; גליוני הש"ס; שו"ת דובב מישרים ח"א צט; קהלות יעקב שבת יז; נה.

*

בענין איסור חסימה. לכאורה היה מקום לסבור שבכל מקום שחייב מסיבה כלשהי לחסמה, ואנוס הוא בדבר – אינו מנוע מלחרוש בה כשהיא חסומה, וכעין שכתב המרדכי (במנחות, והובא בפוסקים) לענין ציצית שהאנוס מלהטיל ציצית בבגד אינו מנוע (מדאורייתא עכ"פ) מלבישת הבגד ללא ציצית.

ואולם יש לומר דשאני התם דמצות 'עשה' היא ולא אסרה תורה ללבוש בגד ללא ציצית אלא שהטילה חיוב להטיל הלכך כשאנו פטור, אבל כאן איסורא הוא. ואין לומר שהאיסור הוא על החסימה ולא על החרישה בבהמה חסומה, שהרי אמרו שהדש לוקה ולא החוסם משום ד'לא תדוש בבהמה בחסימה קאמר רחמנא' (רש"י בע"ב) – משמע בפשטות ששורש האיסור הוא לדוש בבהמה חסומה. ואם כן לכאורה נראה שגם כאשר אין באפשרותו להוציא את החסימה, מ"מ לא הותר לו לדוש בבהמה כאשר היא חסומה. [ועוד יש מקום לדון שאילו היה עיקר האיסור על היות הבהמה חסומה בשעת הדישה, אפשר שהיה זה נחשב 'לאו שאין בו מעשה', וכעין שכתבו אחרונים באיסור 'לא תזבח על חמץ' שאם גדר האיסור השהיית החמץ בשעת זביחה, בדין הוא שיהא לאו שאין בו מעשה, ואם גדר האיסור השחיטה בעת שיש עמו חמץ – יש בו מעשה. וכן כתבו לענין ראייה ריקנית בעזרה והשבתת מלח – ע' שפת אמת פסחים סג. וע"ע תוס' נזיר יז. ובמפרשים; יוסף דעת מכות ד בסיכומים].

ואין להקשות מדין אוכלת ומתרות שלפי המסקנא הותר לדוש בה בעודה חסומה וכן מובא בפוסקים – הא ליתא, שודאי כל שהתמעט מאיסור חסימה, ממילא מותר לדוש בה. וכן בתרומה ומעשר ודומיהם. אבל במקום שהאיסור קיים, אלא שאינו יכול להוציא חסימתה, אפשר שאסור לדוש בה.

[וכן אין זה סותר למש"כ התור"ד שהפועל הדש אינו עובר אלא בעל השדה לפי שאין כח לפועל להאכיל בדבר שאינו שלו. והלא ס"ס היה לו שלא לדוש? – אך טעמו הוא שהשליח אינו מוזהר כלל בלאו זה, וכל שאינו מוזהר מלחוסם מותר לדוש.

ובמה שהקשו לרבי יהודה, 'זהא בעי חומה', ופרש"י שאין לאו חסימה ידחה לאו ד'לא תוכל לאכול בשעריך' – אין הכוונה שיש כאן לאוין המתנגשים, דאם כן מאי קושיא, אכן יש בה איסור חסימה אלא שגם אסור לדוש בה כשהיא אינה חסומה מצד 'לא תוכל לאכול' – ועל כרחו יימנע מלדוש – לא כי, אלא הכוונה שמשום שאסור לה לאכול שוב אין זה 'דישו', והוה כתרומה שלא נאמר בה כלל לאו זה, וממילא מותר לדוש כשהיא חסומה. ובלא"ה נמי י"ל דמשמעות הברייתא מורה בפשטות שמותר לדוש עמה ללא חסימה, ולכן שאלו והלא אסור הדבר חוץ לחומה].

מאידך יש מקום לומר שלא אסרה תורה לדוש אלא כשבידו להוציא חסימתה. וכדיוק לשון רש"י בספק ד'ישב לה קוץ בפיה' – מצוה ליטלה או לא. וע"ש ברברי התוס' (ובאיה"ש). ועוד אפשר שאולי אף זה התמעט מ'דישו' – שאינו ראוי לו, מה לי מצד איסור דרביע עליה, מה לי משום דפומא הוא דכאיב לה.

הצעת ספק זה לפני הגר"ח קניבסקי שליט"א, וכתב בקוצר אמרים: **'מסתבר שאסור'**.

שו"ר להוכיח כן מהסוגיא בחולין קטו – ע' במובא שם.

דף צא

'ד' קבין לפרה'. זהו שיעור אכילתה ליום, שאם דשה כל היום ללא החסימה, כך היתה אוכלת. ולפי שיעור זה ייחשב עמו בהתאם לזמן השכירות והחסימה (עפ"י רבנו יהונתן; פרישה וסמ"ע חו"מ שלח). ואף על פי שיכול היה לתת לפניו פקעי עמיר ותבן (כמו שאמרו לעיל צ:), ואם כן די היה שישלם דמיו – הואיל וחסומה קנסוהו ומשלם כפי שהיתה אוכלת מן הדישה (תוס' רבנו פרץ. ועריטב"א בשטמ"ק).

חיוב תשלומין אינו מפורש בתורה, אלא מאחר שחייבה תורה שלא לחסום, והכל יודעים שהבהמה אוכלת – על דעת כן השכירה, וכאילו התנו במפורש על כך.

ולפי זה מובנים דברי הב"ח שאפילו במקום ספק, כגון בישב לה קוץ בפיה שנשארו ב'תיקו', אם דש בה כשהיא חסומה – משלם ד' קבין לפרה. ובתרומת הכרי תמה, אמנם מספק מחמירים שלא לדוש בה אבל כיצד נחייבו ממון מספק?

אלא כיון שחיוב הממון נובע מאותה אומדנא שודאי לא יחסמנה, גם בספק הדין כן, שהרי מכל מקום חייב להוציא חסימתה ועל דעת כן מסר לו (הר צבי).

ג. דברים הנאכלים בקליפתם וכשהוא מקלף הם מוכשרים יותר – לא יקלפם גם כשאינן ביטול מלאכה (מאירי).

ספיתה במלח – משמע בתחילת הסוגיא שאסור (ענבים – ולא ענבים ודבר אחר). ולפרש"י הנחה זו נשארת למסקנא (וכן פסק הרי"ף ורמב"ן ועוד).
יש מפרשים שלמסקנא מותר הדבר (עפ"י ראב"ד בשטמ"ק ר"ה ותורי"ד. ועמאירי). או שמא הדבר בספק (ע' בריטב"א).

במקום ביטול מלאכה, כגון הבהוב באור וכמירה באדמה על ידי הפועל עצמו – אסורה. ולא יפריך על גבי סלע ויאכל, אבל מפריך על יד על יד ואוכל.
וכן נראה הדין בפיוצו אגוזים ולוזים, שאסור משום ביטול מלאכה אא"כ על ידי אשתו ובניו (מאירי).
הכשרת האדם לאכילה מרובה – מותרת, כגון שמבטל פתו בציר כדי להרבות תאבונו.

ב. לדברי אב"י, בארץ שהמעשרות מדאורייתא – ספיתה במלח קובעת כגורן. ובחול, במקומות שחייבים במעשר מדרבנן – אין ספיתה קובעת. ורבה הקשה שאין לחלק בין דאורייתא לדרבנן, והסיק שספיתה במלח קובעת רק בשתים ויותר, אבל לא בשאוכל אחת אחת. שאין 'גורן' בלא קיבוץ, ואין קיבוץ פחות משנים.

קציצת הפועל עם הבעלים על האכילה בדבר שלא נגמרה מלאכתו – הרי היא כמקח וקובעת, אך דוקא בשתים ויותר [שחל עליו שם 'גורן' – כי קבצם כעמיר גרנה] ולא באחת.
א. רבנו תם ועוד ראשונים (ערא"ש רמב"ן ריטב"א ועוד – כאן ולהלן צב:) נקטו שכל מקום שגם בלא הקציצה רשאי לאכול מדין התורה, והקציצה היתה מיותרת [אף אם הקציצה באה להגביל האכילה. ערמב"ן ותורא"ש] – אין זו קציצה הקובעת למעשר. ורק כשקוצץ [בשעת השכירות. ערמב"ן] בדברים שאין לפועל זכות אכילה – קובעת.
ב. קביעות קציצה ומקח – אינם אלא מדרבנן. וספיתה – הרשב"א צדד שהיא קובעת מהתורה [וכן אכילת הפירות בפת קובעת שאינה גרועה מספיתה במלח. עפ"י ראב"ד ורשב"א. והרשב"א הוסיף שאכילה בפת קובעת אפילו אחת אחת].
ג. יש אומרים שבמקח אפילו פרי אחד קובע, וחמור הוא מקציצה. ויש חולקים (ע' מעשרות ב,ה מחלוקת תנאים; וע' רמב"ם מעשר פ"ה ג יא; רשב"א בשטמ"ק ובתשובה ח"א סו"ס שא, תורי"ד ותורא"ש).

דף צ

- ר. האם קיים איסור חסימה מדאורייתא או מדרבנן באופנים דלהלן? האם לוקה?
א. דישת שעורים שנישרו במים ויובשו.
ב. הולכת הבהמה על התבואה, לקיצור דרכן ולא לשם דישה.
ג. דישה בתבואת תרומה ומעשר.
ד. ישראל הדש בפרתו של נכרי.

- ה. נכרי הדש בפרת ישראל.
- ו. ישב לה קוץ בפיה / רביץ ארי מבחוץ.
- ז. העמיד בנה מבחוץ.
- ח. היתה צמאה למים.
- ט. שטח שטיח על גבי התבואה ואינה רואה את התבואה בדישתה.
- י. היתה אוכלת ומתרות.
- יא. התרת פקיע עמיר (=קשין של שיבולים, תבן) לפני הבהמה שתאכל מהם.
- יב. חסימה מבחוץ, לפני שנכנסה לשדה.
- יג. חסם אדם אחד ודש בה אדם אחר.
- יד. כשהיא שוחה לאכול – גוער בה שלא תאכל.

א. לפרש"י ועוד ראשונים, פרות הדשות בשעורים שיובשו בתנור להסיר קליפתן – אינו עובר בהם משום בל תחסום, אבל מפני מראית העין תולה לה תבואה מאותו המין בסל שלפניה [ולרבי שמעון בן יוחאי – מביא כרשינין, שהן יפות לה].

א. יש מפרשים הטעם משום שנקבעו באיסור טבל הלכך אין עוברים משום בל תחסום [ואעפ"י שלא נגמרה מלאכתו לחלה], שדישו משמע הראוי לו ולא האסור (רמב"ן. והרשב"א פקפק). ויש מפרשים משום שנגמרה מלאכתם למעשר הלכך אינו עובר, כדין פועל שאינו אוכל בדבר שנגמרה מלאכתו למעשר (וכן דעת כמה ראשונים וכן דעת הטור ורמ"א, שהבהמה הושוטה לפועל לענין זה). וכתבו התוס' לפי"ז שמדובר כשאין עושין לחם מאותה תבואה אלא קליות ושתית וכדומה, אבל אם עושים מהם לחם – הרי לא נגמרה מלאכתה לחיוב חלה ועובר בלאו דחסימה. ואילו המאירי דחה פירוש זה, שלענין אכילת בהמה אין חילוק אם נגמרה מלאכתו אם לאו. ויש אומרים הטעם, שאין איסור חסימה בשאר עבודות מלבד דישה, והריכוס בתבואה אינה דישה גמורה. ואעפ"י שזכות הבהמה לאכול בכל עבודה כפועל (עפ"י הערוך, מאירי). ואין כן דעת הרמב"ם (שכירות יג, ב) אלא ההקש לאדם מכליל כל עבודה בבל תחסום. וכן נראה בספרי (ערמב"ן). ובתוספתא וספרי וירושלמי אמרו שאין עובר בלאו דחסימה במחובר אעפ"י שיש לה זכות לאכול.

ב. הולכת פרות על תבואה בלא דישה; לפירוש הרמב"ם היינו 'פרות המרכסות בתבואה' ומותר הדבר אף לכתחילה.

- א. אף החולקים על כך בפירוש הגמרא, מודים לדין זה (ריטב"א).
- המאירי פירש (וכיוון לדבריו במשנה למלך שכירות יג, ד) שאעפ"י שדרך הילוכן דשות את השבלים במקרה – מותר.
- ב. לפירוש הרמב"ם (יג, ד) אין צריך להביא מאותו המין. לא אמרו כן אלא לענין תרומה ומעשר (מאירי; לח"מ). ואולם בנמוקי יוסף משמע שאף לפירוש זה צריך לתלות, שכן פירש בדעת הרי"ף והרי"ף כתב להדיא שתולה. וצ"ע.

ג. דישה בתרומה בחסימה – אין בה איסור בל תחסום (שאיין זה 'דישו' הראוי לשור שהרי אסור לו (תוס'). ושמא אף רש"י נוקט טעם זה למסקנא, ומה שכתב בתחילה טעם אחר – זהו רק לפי הס"ד שכולל מעשר ראשון המותר לזרים ומעש"ש לרבי יהודה), אלא משום מראית העין מביא בול (- מלא אגרוף. רש"י ועוד) מאותו המין ותולה לה. ולרבי שמעון מביא כרשינין.

א. יש מי שכתב שלרבי שמעון יש איסור חסימה הגם שאסור לה לאכול הלכך חייב להביא לה כרשינים ממקום אחר. וכן בכל מקום שדשה בתבואה, יכול להביא לה כרשינים למאכלה (תורי"ד).

ויש אומרים שרבי שמעון לא בא לחלוק אלא לפרש שאעפ"י שמיין אחר לא יתלה לה – כרשינים תולה (ריטב"א, אבל מהתוס' נראה שלחלוק בא. וכ"כ הרא"ש שחכמים חולקים על ר"ש ומצריכים להביא מאותו המין משום חשש מראית העין).

ב. בהמת כהן הדשה בדברים הראויים לה מלבד חטים – כגון בכרשינין [או קטניות. מאירי], יש אומרים שחייב על חסימתה (עתוס'). וכן מפורש במאירי ובתור"פ. וכן נראה לדייק מלשון הרמב"ם שכירות יג, ד. ובמנ"ח (תקצו) צדד בדעתו שאף בתרומת חטים עובר) ויש אומרים שלא חילקה תורה בין ישראל לכהן ואינו מוזהר (ריטב"א).

גידולי תרומה, אעפ"י שהם תרומה מדרבנן אך מהתורה הרי הם כחולין גמורים – הלכך עובר מדאורייתא. אף כי למסקנא אין הכרח לדין גידולי תבואה, נקטו הראשונים דין זה להלכה. ערמב"ם יג, ה ועוד.

במעשר ראשון – עובר מדאורייתא.

הריטב"א פירש שבמעשר ראשון אינו עובר מפני תרומת מעשר שבו.

מעשר שני; לרבי מאיר שהוא ממון גבוה – הרי זה כתרומה. ולרבי יהודה שאמר ממון הדיוט הוא – עובר מדאורייתא. ודוקא בירושלים אבל מחוץ לחומות הלא אסורה היא לאכול (ואם כן אין כאן 'דישו' עתוס'). לדברי המאירי, אם אכלה מעצמה מעשר שני חוץ מירושלם, נראה שאין צריך למחות בה הגם שאסור להאכילה בידים.

בדמאי, בין במעשר בין בתרומת מעשר – עובר מדאורייתא.

א. תרומה דרבנן [כגון ירקות, וי"א בלקוח] – אפשר ששונה מדמאי וגידולי תרומה, ולא מיקרי 'דישו' (ע' תשובות חדות לרעק"א יג; מנ"ח תקצו; או"ש שכירות יג; כוכב מיעקב קעה; אילת השחר).

ב. בטבל – אינו עובר, שאין זה 'דישו' הראוי לו (עפ"י רמב"ן ר"ן וריטב"א). ויש מי שנסתפק בדבר לדעת המתירים להאכיל טבל לבהמה אכילת עראי (ע' מנ"ח תקצו).

ד. ישראל הדש בפרתו של נכרי – לוקה משום בל תחסום.

א. אם דש בפרת נכרי תבואת נכרי – יש נוקטים שאינו עובר (עפ"י או"ז ב"מ רפג עפ"י רש"י. וכ"מ בר"ן). ויש מי שכתב אף בתבואת ישראל אחר, אין הפועל הדש עובר אלא בעל התבואה השולח הוא החייב, שהרי הדבר תלוי בבעלי התבואה ולא בפועל (עפ"י תורי"ד. ופשטות דבריו מורים לכאורה שאפילו אם הפרה שייכת לדש אין חייב אלא בעל השדה).

ובראב"ד (בשיטמ"ק) נראה שישראל שדש בפרת נכרי תבואת נכרי עובר.

ב. החוסם בהמה גזולה או בהמת הפקר בשעת דישתה – לוקה (עפ"י מנ"ח תקצו).

ה. נכרי הדש בפרת ישראל – אין הישראל עובר. והסתפקו אם מותר הדבר מדרבנן או שמא אמירה לנכרי אסורה אף בלאוין.

א. נחלקו ראשונים האם הבעיה נשארה בעינה שהרי ר"פ דחה את הראיה, הלכך יש להקל בספק

דרבנן (ראב"ד, מובא ברא"ש ובשיטמ"ק), או נפשט הדבר לאיסור (ערמב"ם יג, ג רמב"ן ורא"ש. וכ"ה בהשגות הראב"ד על הרמב"ם כלאים א, ג. וע' גם יראים השלם שצה שוהו מ'תולדות הלא').

ב. רש"י כתב שהדישה של הנכרי. והתוס' צדדו שבאופן זה אפשר שאין ספק ומותר אף לכתחילה כיון שאין הישראל נהנה מן הדבר והרי הנכרי עצמו לא הוזהר, ומה איסור יש לומר לו לעשות דבר המותר לו. וכן נקט האו"ז.

ואם גם הפרה של הנכרי, אף לפרש"י נראה שמותר לומר לנכרי לדוש בה תבואתו (עפ"י ר"ן; שו"ע הגר"ז סוף חו"מ).

ג. אף אם התבואה של ישראל אין בזה איסור תורה (עתוס', טור חו"מ שלה וסמ"ע שם סקי"א). ויש מי שכתב בדעת רש"י שאסור מדאורייתא (לח"מ).

ד. מדובר כשאמר לגוי לחסום, אבל אם חסמה בעל הגורן ואמר לגוי דוש בה – חייב בעל הגורן (תורי"ד).

ו. ישב לה קוץ בפיה ואינה יכולה לאכול, וכן רביץ ארי מבחוץ (אעפ"י שלא נעשה מעשה בגופה, ויש צד להתיר יותר. עתוס'), נסתפקו בגמרא האם מצווה ליטול את הקוץ ולסלק הארי. הושבת קוץ והרבצת ארי מתחילה – חסימה היא ואסור. הרמב"ם (שכירות יג, ג) נקט [כפי גרסתנו. ועב"י] גם בהרבצת ארי שהוא ספק. והמאירי חולק.

ז-ח. העמיד בנה מבחוץ; היתה צמאה למים (ואינה חסומה לגמרי, שאם תרעב אוכלת מעט (ראשונים). מאידך בזה חמור יותר שהריהי צמאה מחמתו, בגלל טורח המלאכה. עפ"י דרישה) – ספק בגמרא. יש גורסים 'עמד בנה' ולא 'העמיד' (עתוס'). וכן המאירי נקט שאם הושיב בנה בחוץ חייב. וי"א להפך, שלגרת 'העמיד' אם עמד מעצמו מותר לכתחילה. עב"ח).

ט. פרס לה קטבליא, מהו. ובאו להוכיח שמותר, ודחו.

בכל הספקות לא תאכל לכתחילה, ואם אכלה אינו לוקה (רמב"ם יג, ג) ופטור מתשלומין (ריטב"א, וכנ"ל). והב"ח (שלה) כתב לחייב בתשלומין כיון שאינו לוקה (ובתרומת הכרי תמה הלא ספק ממון הוא. ויש אומרים מפני שעל דעת כן השכיר, שלא יחסום מפני הספק). ויש מצדדים שחייב בידי שמים כדין גרמא בניזקין – ע' ערוה"ש שלה). והמאירי נקט בפירס עור שחסימה גמורה היא.

י. היתה אוכלת ומתרזת, שאכילתה אינה טובה לה ומאידך מצטערת היא בחסימתה – פשטו הדבר שמותר לחסום.

א. הוא הדין בשאר נזקין שניזוקת מאכילתה – מותר לחסמה, שלא הקפידה תורה אלא על הנאתה והרי אינה נהנית (רמב"ם יג, ג וש"פ). ויש פוסקים שמותר למנעה בקול וגערה אבל לא בחסימה גמורה מפני מראית העין (מובא במאירי).

ב. ר"י אלברגלוני (מובא ברמב"ן פט). פירש 'פרות המרכסות בתבואה' – שמחמת אכילתן המרובה מפסידות התבואה ברעי, הלכך אין בזה איסור חסימה.

יא. התרת פקיע עמיר לפנייה כדי שתאכל ממנו; לפי תירוצך אחד – ודאי מותר, ולתירוצך האחר אפשר שלא הותר אלא כשמאכילה עמיר מקודם לדישה כדי שתימלא כרסה בקשים, אבל לא בשעת הדישה.
נראה בריטב"א (כאן ולהלן צג.) שנקט להלכה כתירוצך השני. ויש מתירים אף בשעת דישה (ע' מאירי; מ"מ יג,ו. והרי"ף סתם להתיר).

יב. חסימה מבחוץ אסורה כחוסם בשעת דישה, שעיקר האיסור הוא שלא לדוש חסומה ואין הפרש מתי נחסמה.

יג. חסמה אחד ודשה אחר – הדש לוקה.

א. החוסם עובר באיסור דרבנן (עפ"י ריטב"א).

ב. גם אם חסמה גוי ודש בה ישראל – הדש חייב. וכן לאידך גיסא, חסמה בעל הגורן והיא דשה מעצמה והוא מרוצה בדבר – חייב, שבשני ענינים מתחייבים; הדש בחסימת אחר, ובעל הגורן החוסם (תורי"ד. וכ"ה בשו"ע הגר"ז כט. ויש מי שכתב שהרי זה כנחסמה מאליה שאין הדש לוקה. עפ"י גדולי שמואל בדעת הריטב"א שבלא מעשה חסימה אינו עובר).

ג. יש מי שכתב שלדעת הרמב"ם אין הדש לוקה [ולא גרס כן בגמרא]. ואעפ"י שהאיסור הוא הדישה, אין מלקות אלא אם חסם (עפ"י אבן האזל שכירות יג).

יד. חסימה על ידי גערה – אסור הדבר מדאורייתא. ומחלוקת ר' יוחנן וריש לקיש האם לוקים על כך כי עקימת פיו הוי מעשה, אם לאו. מבואר בגמרא שמחלוקתם אמורה לדעת חכמים האומרים אין לוקים על לאו שאין בו מעשה, אבל לרבי יהודה האומר לוקים – לדברי הכל לוקים בחסימה בקול.

א. הלכה כר' יוחנן שחייב מלקות (עפ"י רי"ף ורמב"ם וע' מ"מ; רמב"ן).

חסם בקול בלא עקימת שפתים – יש אומרים שאין אפשרות כזו (ראב"ד ועוד). ויש אומרים שפטור ממלקות אף לרבי יוחנן (עפ"י רמב"ן ור"ן). וע' מאירי ומ"מ (שכירות יג,ב) בתירוצך השני, שכיון שחסימה יש בה מעשה, לכך חייב אף בקול שאין בו מעשה. ולפי"ז יתכן שהוא הדין בקול בלא עקימת שפתים.

ב. פירשו התוס' והראב"ד שדעת ריש לקיש עצמו שהלכה כרבי יהודה שלוקים על לאו שאין בו מעשה, ואולם כאן דיבר לפי חכמים שאין לוקים. וברמב"ן אין משמע כן.

ג. עוד פירשו התוס' וכמה ראשונים, שמחלוקתם רק בכגון זה שעל ידי עקימת פיו נעשה מעשה, אבל בדיבור בעלמא בלא יצירת מעשה או חלות-דין כגון תמורה, מודה רבי יוחנן שפטור [לפי חכמים החולקים על רבי יהודה].

רי"א. א. אמירה לנכרי לעשות דבר האסור לישראל באיסור 'לאו', האם מותרת או אסורה?

ב. נכרי המסרס שורו של ישראל לטובתו, האם מותר ליהנות ממעשיו?

א. נסתפקו בגמרא האם אסרו לומר לנכרי לעשות דבר האסור לישראל באיסור 'לאו', כשם שאסור הדבר במלאכת שבת [והוא הדין ליום טוב ולחול המועד, הכלולים באיסור השבת. ראשונים], או שמא דוקא בשבת החמורה אסרו. ורצו להוכיח ודחו ההוכחה.

א. כאמור, נחלקו הראשונים האם למסקנא מותר הדבר מספק (ראב"ד בשיטמ"ק וברא"ש – מלבד בכגון הטלת מום בקדשים שאסורה אמירה לעכו"ם משום חומרא דקדשים) או אסור (רמב"ם איסור"ב טז, יג כלאים כא, ב [ונראה לכאורה לדייק מדבריו שרק בהמה שלנו אסור אבל לא בהמה של הנכרי]; ראב"ד כלאים א, ג; רמב"ן ריטב"א ורא"ש ונמו"י), שכן משמע מכלל האמוראים [שאין להעמיד דבריהם שקנסו ישראל שהגויים מסרסים בהמותיהם אליבא דרבי חדקא האוסר סירוס לבני נח, שהרי אין הלכה כן].

וכשאומר לנכרי לעשות בשלו – לדברי הכל מותר, כגון שהפרה והתבואה שלו (כנ"ל). וכן כשאומר לו בשבת לרפא עצמו או לבשל לעצמו משלו – כתבו כמה ראשונים שמוותר, כשם שמוותר לו להאכילו גבלה (ער"ן וריטב"א. והתוס' והרא"ש צדדו לאסור בשבת לומר הילך בשר ובשל לצרכך בשבת. ואולם בבשר של נכרי נראה שאף לדבריהם מותר – וע' גם בנמו"י ובשו"ע הגר"ז הל' חסימה כ"ט).

ב. יש מקומות שלא גזרו אמירה לנכרי, משום מצוה (עתוס' ר"ה כד: ד"ה שאני).

ג. באיסורין דרבנן מלבד של שבת [ושל קדשים. ערא"ש], יש אוסרים אמירה לנכרי (עתוס' ר"ה כד: מרדכי פסחים פ"ד תרו ובהגר"א או"ח תסח, א) ויש מתירים (ע' רוקח שי; שו"ע או"ח תסח, א פר"ח ובהגר"א).

ב. אותם נכרים המסרסים שורי ישראל לטובתם ואלו מעלימים עין – שלחו בני מערבא לאבוה דשמואל שיש לקנסם על הערמה זו שלא לעבוד באותם שורים אלא ימכרום [אם משום שאמירה לנכרי אסורה מדרבנן, אם מפני שסוברים כרבי חידקא שבני גת מצווים על הסירוס]. סבר רבא לומר ימכרו לשחיטה ולא לחרישה (שלחרישה דמיהם יקרים משום סירוסן). אמר לו אביי, דיין שקנסת עליהם מכירה (שהרי אינו טורח בדבר אלא כדי לחרוש בו, והרי לא נתקיימה מחשבתו).

הלכה כאביי, שנראה שקיבל רבא את דבריו (רא"ש).

לבנו גדול – מותר למכור. בנו קטן – רב אחי אסר רבא אשי התיר.

יש מפרשים 'גדול' ו'קטן' ממש. ויש אומרים כל שאינו סמוך על שלחנו זהו גדול, והסמוך – קטן (עריטב"א).

ונחלקו הראשונים להלכה, אם מותר למכור לקטן אם לאו (ערמב"ם איס"ב טו, יג שפסק לאסור למכרו או ליתנו לבנו קטן. וע' מאירי).

מרימר ומר זוטרא [ויש אומרים: 'אותם שני חסידים'] היו מחליפים שוריהם (שנטלום נכרים מכריהם וסרסום) אהדדי.

אף על פי שאותם חסידים לא הערימו אלא הנכרים עשו זאת מעצמם, אעפ"כ כיון שכוונתם לטובת ישראל החליפום אהדדי (רא"ש).

ואולם בדבר שידועים אנו בבירור שהנכרי עושה מדעת עצמו, בלא הערמה, אעפ"י שלהנאת ישראל הוא מתכוין – לא קנסו (עפ"י הג"א מא"ז).

דף צא

ריב. שכר פרת חבירו לודש בה, וחסמה – האם משלם לו דמי אכילתה?

תנו רבנן החוסם את הפרה ודש בה – לוקה ומשלם. ארבעה קבים לפרה ושלושה קבים לחמור.

א. בירושלמי (תרומות ז, א כתובות ג, א) אמרו: ששה קבים לפרה וארבעה לחמור.

ב. שיעור זה אמור לדישת יום אחד, ואם דש חצי יום או שלישי – משלם לפי ערך (עפ"י שיטמ"ק

וש"פ. ויל"ע אם השיעור הוא לפי אכילה בינונית או מנימלית – ויש להעיר לתוס' צט: ד"ה שמין).

והעמידה אביי כרבי מאיר הסובר 'לוקה ומשלם'. ורבא פירש שאמנם אין בית דין כופים אותו לשלם אבל חובה עליו לשלם אם בא לצאת ידי שמים.